

all Germans as sadomasochists, because of the fact, that they make a permission to Hitler to get w whole rule in the country! And why? Because of the fact, that they need a ruler, who will control them very strictly. In his treatise he turned to idea of Plato's democracy in a really acute way, and he was never against the rule of elite, hew was totally against all types the rule, who could make from the whole nation only silent sheep. Such types of rule, that destroyed people's personalities and individualism. He was against killing a personality inside every person, he was not totally against Hitler though!

As you can see, after such a professional criticism, the idea of totalitarianism was killed in minds of people forever. And this criticism completed perfectly its main mission. Something should be associated with war, and this «something» it was necessary to create. It should exist something, which will

could be in critical moment combined with all negative points and faults. Do you remember, what Hitler said about Jewish? So, you see!

To sum up, as you can see, the main postulates of the doctrine of Plato as well as the doctrine of totalitarianism are functioning till now among of us. So, if the doctrine of Plato about democratic rule is really the perfect solution for our society we could decide even now, by looking round. In the aim of conclusion, we would like to say only one more idea: it could be a paradox, but it is definitely true. As you see, the real historical democracy is already around us. Consequently, we did not should try to reach it already. For now we should think about one very important thing: maybe we have to try to realize not a famous doctrine of democracy, but only a postulate of such imaginary freedom, peace and justice?

REFERENCES

1. Chojnicka K. Historia doktryn politycznych i prawnych / K. Chojnicka, H. Olszewski. – Poznań, 2004.

УДК 340.1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF SCIENTIFIC RESEARCH OF INSTITUTE OF CITIZENSHIP IN PERIOD OF UKRAINIAN REVOLUTION

Трошкіна К.Є.,

асистент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

У статті досліджуються доктринальні підходи науковців до визначення понять «метод наукового пізнання» та «методологія наукового пізнання». Розглянута класифікація методів наукового пізнання. Основна увага зосереджена на характеристиці загальних методів наукового пізнання щодо дослідження основних структурних складників інституту громадянства. Матеріал статті проілюстрований прикладами щодо інституту громадянства за доби УЦР, Української держави, Директорії УНР та ЗУНР.

Ключові слова: методологія наукового пізнання, метод наукового пізнання, інститут громадянства, Українська революція, Українська Центральна Рада, Українська Держава, Директорія, ЗУНР.

В статье исследуются доктринальные подходы ученых к определению понятий «метод научного познания» и «методология научного познания». Рассмотрена классификация методов научного познания. Основное внимание сосредоточено на характеристике общих методов научного познания по исследованию основных структурных составляющих института гражданства. Материал статьи проиллюстрирован примерами относительно института гражданства Украинской Центральной Рады, Украинской Державы, Директории УНР и ЗУНР.

Ключевые слова: методология научного познания, метод научного познания, институт гражданства, Украинская революция, Украинская Центральная Рада, Украинская Держава, Директория, ЗУНР.

Institute of citizenship is one of the important elements in the system of national law. The initial stage of its formation on Ukrainian lands began during the Ukrainian revolution of 1917–1921. At that time it had developed such structural components as conditions and methods of acquiring, receiving, accepting, processing, modification, suspension, refusal of the legal status of citizens.

The article examines doctrinal approaches to scientific definition of “method of scientific cognition” and “methodology scientific cognition”. The classification of methods of scientific cognition is considered.

During the study, said issue author used primarily basic methods of scientific knowledge (method of dialectical materialism as well: systemic, structural (structural and functional), history and methods of abstraction). During the research institute of citizenship and other common methods of scientific knowledge, including even (as analysis and synthesis, induction and deduction, etc.) are used. The research institute of citizenship during the Ukrainian revolution of 1917–1921 promoted the use of specially-legal methods, which include formal-legal method, comparative legal method, legal and other simulations.

The main focus is on the characteristics of the common methods scientific cognition about the basic structural components research institute citizenship.

The material of articles is illustrated by examples of the institute of citizenship institute in UCR, Ukrainian State, Directoriya UNR, ZUNR.

Key words: methodology of scientific cognition, the method of scientific cognition, the institute of citizenship, Ukrainian revolution, Ukrainian Central Rada, Ukrainian State, Dyrektoriya, ZUNR.

Інститут громадянства є одним із важливих у системі вітчизняного права. Початковим етапом його формування на українських землях став період Української революції 1917–1921 рр. Саме в цей час були розроблені такі його

структурні складники, як умови та способи набуття, отримання, прийняття, оформлення, зміни, припинення, відмови, правового статусу громадянина. Вони відображені в законопроектах і законах тогочасного періоду, досліджен-

ня яких потребує використання комплексу різноманітних методів наукового пізнання. Методологічна основа завжди є концептуальною основою наукових досліджень, сприяє пізнанню досліджуваного явища, розкриттю його сутності та змісту, особливостей і специфіки.

Серед науковців, які займаються розглядом сутності й дієвості методології та методів наукового пізнання, такі науковці: О. Авер'янов, В. Афанасьєв, В. Бачинін, В. Журавський, Д. Керимов, Н. Кушнарєнко, О. Скакун, В. Сухонос, В. Нерсєсянц, М. Панов, П. Шляхтун, В. Шейко, П. Великорєчанін, В. Кікоть, А. Колодій, О. Коломієць, О. Кутафін, О. Лотюк, В. Мєлащенко, А. Мєщєряков, В. Погорілко, П. Рабінович, М. Суржінський, Ю. Тодика, І. Толкаєва, О. Фрицький, М. Хавронюк, П. Чалий, В. Шаповал, Ю. Шемшученко, С. Янковський та інші.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, які стосуються цієї теми, варто вказати на відсутність визначення методологічних основ зазначеної проблеми.

Метою статті є встановлення тих методів наукового пізнання, за допомогою яких можна найбільш ефективно дослідити інститут громадянства в період Української революції.

Методологію дослідження інституту громадянства в Україні варто розпочати з визначення понять «метод» і «методологія», враховуючи неоднозначність їх визначення в довідковій і доктринальній літературі. Великий тлумачний словник сучасної української мови поняття «метод» визначає як спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя, прийом або систему прийомів, спосіб дії, боротьби тощо [1, с. 522]. Філософський словник містить таку дефініцію: метод – спосіб практичної й теоретичної діяльності, зумовлений закономірностями руху об'єктивної дійсності і спрямований на оволодіння нею [2, с. 289].

У доктринальній літературі поняття методу ототожнюється зі способом або досягненням поставленої мети [3, с. 14], або організацією освоєння дійсності [4, с. 205], або системою правил і прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей природи, суспільства, мислення [5, с. 20].

На нашу думку, особливої суперечності в наведених дефініціях немає, кожен із науковців до визначення поняття «метод» зараховує ті ознаки, які вважає найбільш суттєвими та істотними, із зазначеними поглядами ми можемо погодитися. Дійсно, метод може бути охарактеризований і як певний спосіб пізнання дійсності, і як система правил, спрямованих на її дослідження.

Немає однозначності в науковців і щодо визначення поняття «методологія». Філософські та філологічні словники наводять різні трактування. У Філософському словнику «методологія» трактується так: 1) сукупність прийомів дослідження, що застосовується в певній науці; 2) вчення про методи пізнання й перетворення дійсності [2, с. 289]. Великий тлумачний словник сучасної української мови поняття «методологія» визначає так: 1) це вчення про наукові методи пізнання й перетворення світу; його філософська, теоретична основа; 2) сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки її пізнання [1, с. 522].

Перейдемо до з'ясування тих методів наукового пізнання, які сприяли й дали змогу визначити сутність і зміст, поняття інституту громадянства. Насамперед зауважимо на тому, що не має усталеної класифікації методів наукового пізнання. Фахівцями здійснюється різна класифікація таких методів за різними критеріями. Так, О. Данильян і В. Тараненко за ступенем узагальнення визначають такі методи наукового пізнання, як загальнофілософський, загальнонауковий (емпіричний, теоретичний, загальнологічний), окремі методи [6]. Більшість науковців виокремлює таку групу парних методів загальнонаукового пізнання, як ана-

ліз і синтез, індукція й дедукція, аналогія моделювання. Виділяються також спеціально-юридичні методи наукового пізнання, до них зараховують порівняльно-правовий, формально-юридичний, правовий експеримент, тлумачення норм права, правове моделювання тощо.

Під час дослідження зазначеної проблеми нами використовувались насамперед базові методи наукового пізнання, серед яких майже одностайно науковцями зазначається метод діалектичного матеріалізму, а також системний, структурний (структурно-функціональний), історичний і методи абстрагування, аналіз і синтез, індукція, дедукція, класифікації та моделювання.

Діалектичний метод дає змогу розглянути досліджуване явище в розвитку та з урахуванням найбільш загальних законів пізнання (переходу кількісних змін у якісні; єдності й боротьби протилежностей; заперечення заперечення); його використання дало можливість розглянути питання виникнення, формування, функціонування інституту громадянства на українських землях у період Української революції 1917–1921 рр. як комплексний політико-правовий процес, характерний для всіх українських урядів тогочасного періоду, зробити висновок про специфічні та загальні риси законів про громадянства в добу Української Центральної Ради (далі – УЦР), гетьманської держави, Директорії УНР та ЗУНР.

Системний метод, для якого характерним є дослідження всіх складників явищ чи процесів в єдності і взаємозв'язку, у взаємозалежності і взаємодії, сприяв дослідженню основ інституту громадянства в період становлення української державності на поч. ХХ ст., а також дав змогу розглянути явище українського громадянства загалом у нерозривному зв'язку зі становленням української державності. Завдяки системному методу з'ясовано закономірності становлення інституту громадянства в період національно-визвольних змагань, до яких насамперед зарахуємо використання зарубіжного досвіду в разі визначення способів і підстав надання та отримання громадянства з одночасною специфікою, що зумовлювалась політичною й соціально-економічною ситуацією в Україні під час перебування при владі національних урядів.

Структурно-функціональний метод сприяв характеристиці досліджуваних явищ і процесів як структурних складників єдиної взаємозалежної та взаємопов'язаної системи. Структурно-функціональний метод дав змогу розглянути загальну характеристику інституту громадянства в різні періоди Української революції 1917–1921 рр.; зіставити моделі інституту громадянства, їх набуття, прийняття, зміну, скасування, втрату, відмову тощо, а також здійснити обґрунтування поняття громадянства як багатогранного явища, яке залежно від його виявів можна розглядати у вузькому та широкому розуміннях як національне громадянство та полігромадянство, європейське громадянство держав-членів Європейського Союзу та глобальне громадянство, екологічне, гендерне, культурне громадянство.

Історичний метод сприяв дослідженню становлення інституту громадянства залежно й відповідно до становлення української державності. Аналіз правових актів про громадянство, прийнятих у добу національно-визвольних змагань, свідчить про їх неоднаковість, наявність різного підходу до поняття громадянства, підстав його отримання, прав та обов'язків громадян за часів УЦР, Гетьманату, Директорії, ЗУНР. Особливості державного устрою зазначених політичних режимів вплинули на зміст і сутність інституту громадянства.

У ході дослідження інституту громадянства використовувалися й інші загальні методи наукового пізнання, зокрема парні, такі як аналіз і синтез, індукція й дедукція тощо.

За допомогою *аналізу* як методу наукового пізнання законопроекти й закони про громадянство періоду Української революції 1917–1921 рр. розкладені на їх скла-

дові частини (прийняття в громадянство, його набуття, оформлення, відмова, позбавлення тощо) з визначенням їх сутності, виявлені внутрішні взаємозв'язки інституту громадянства й відтворена його правова природа. Аналіз законів і законопроектів про громадянство української національної влади дає змогу стверджувати про загальні риси прийнятих законів, які виявлялися в тому, що ними пропонувалися фактично «нульові» варіанти визнання українського громадянства; вони містили умови набуття громадянства, відмови (зречення); зазначали державні установи, які оформляли громадянство, порядок оскарження прийнятих ними рішень; в основних рисах визначали права й обов'язки громадян.

Синтез як метод дає можливість здійснити об'єднання різних структурних складників явища в єдине ціле й аналіз новоутвореного предмета, який має властивості кожної його частини та нові характеристики, що утворилися внаслідок взаємодії кожної структури на іншу. За допомогою цього методу з'ясувалося властивості та особливості інституту громадянства як загальної науково-правової доктрини національних урядів. До особливостей законодавства про громадянство дослідженого періоду можна зарахувати набуття українського громадянства за правом «грунту» законом УЦР, зрівняння всіх громадян у правах; уперше визначення поняття громадянства в законі Української Держави, а також його набуття через натуралізацію та за правом «крові»; проведення процедури прийняття в громадянство в духовних осіб за законом Директорії. Різниця в основному відмічалася у строках подання прохання (заяви) про прийняття в українське громадянство, його розгляду, оскарження рішення в разі відмови прийняття до громадянства.

Індукція як метод сприяв авторському визначенню поняття громадянства на основі дослідження дефініцій, розроблених істориками та правниками, з урахуванням їх трактувань. Дедуктивний метод дав змогу зрозуміти загальну картину політичної й соціально-економічної ситуації в період Української революції 1917–1921 рр. і перейти від неї до конкретної обстановки під час діяльності кожного національного уряду. Так, УЦР здійснила першу спробу запровадження в Україні за революційно-демократичного режиму парламентарної форми правління; Гетьманат установив авторитарно-бюрократичний режим із близькими до диктаторських повноваженнями глави держави; Директорія повернулася до парламентарної форми держави протягом 1918–1919 рр. із подальшим прагненням до встановлення президентсько-парламентарної її форми.

Активно використовувався *метод міждисциплінарного синтезу* та залучення положень суміжних наук, у яких розробляються проблеми громадянства, а саме: історії України, конституційного права, теорії держави і права, історії держави і права України, історії держави і права зарубіжних країн, конституційного права зарубіжних країн. Зокрема, загальна теорія держави і права розглядає правову природу суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, нерозривно пов'язаних із громадянством. Широко використовувалися положення й висновки, розроблені конституційним правом України та конституційним правом зарубіжних країн щодо прав людини та громадянина. Історія держави і права зарубіжних країн та України дала змогу пов'язати інститут громадянства з внутрішніми процесами і явищами, що в них відбуваються.

Дослідженню інституту громадянства в період Української революції 1917–1921 рр. сприяло використання спеціально-юридичних методів, до яких належать формально-юридичний метод, порівняльно-правовий метод, метод правового моделювання тощо.

Формально-юридичний метод використовувався для визначення основних понять юридичних конструкцій, з'ясування основних правових засад інституту громадянства, а саме таких як набуття громадянства, прийняття в громадянство, зміна громадянства тощо.

Порівняльно-правовий метод наукового пізнання використовувався з метою здійснення порівняльної характеристики інституту громадянства під час перебування при владі національних урядів, а також сприяв виявленню найбільш ефективних законодавчих норм його правового регулювання й виробленню пропозицій щодо запровадження їх в українську правозастосовну практику. Порівняльно-правовий метод дав змогу відмітити, що законодавча діяльність УЦР була найбільш різнобічна, стала фундаментом законодавства доби Гетьманату в окремих випадках, а більшою мірою для доби Директорії. На відміну від періоду УЦР, за гетьманства П. Скоропадського не розроблено законодавчого акта конституційного характеру. Під час існування Директорії не прийнято чіткої процедури підготовки й прийняття законопроектів, як це мало місце в добу УЦР та Української Держави. Усі без винятку органи української влади у правовому полі ґрунтувалися на самостійно прийнятих законах і законодавчій базі попередньої влади в разі відсутності колізій між нею та своїми законами або неврегулювання власними законодавчими актами тієї чи іншої суспільної сфери.

З метою всебічного дослідження інституту громадянства використані й деякі інші методи наукового пізнання, які дали можливість з'ясувати повну картину виникнення, становлення, розвитку зазначеного інституту.

Так, термінологічний і логіко-семантичний методи спрямовувалися на визначення й характеристику поняття інституту громадянства; герменевтики – для дослідження тексту нормативно-правових актів; соціологічний – для аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників суспільних процесів, що зумовлюють динаміку розвитку інституту громадянства в Україні; прогнозування забезпечило розроблення рекомендацій про внесення змін і доповнень до законодавства про громадянство України.

Комплексний підхід у використанні всіх зазначених наукових методів забезпечив усебічний розгляд історико-правової практики становлення інституту громадянства в Україні, специфіки національного законодавства про громадянство та його особливостей.

Зауважимо, що зазначені методи використовуються й іншими авторами, які розглядають розглядувану тему. Так, О. Чирюк у дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правові засади набуття громадянства в Україні» використовує такі методи дослідження: діалектичний, за допомогою якого досліджено, сутність, зміст і роль суб'єктів, що оформлюють набуття громадянства України; формально-логічний – як універсальний спосіб аргументування; історико-правовий, що дав змогу встановити діалектичні зв'язки між суб'єктами набуття громадянства України; а також формально-юридичний і статистичний [7].

М. Суржинський у дисертаційному дослідженні «Громадянство України як конституційно-правовий інститут» використовував насамперед діалектичний метод з метою з'ясування сутності громадянства України як конституційно-правового інституту, закономірностей і тенденцій його становлення, розвитку й удосконалення та закон єдності й боротьби протилежностей, який дав змогу виявити суперечливі тенденції становлення і здійснення державної політики в галузі громадянства. За допомогою системно-структурного методу ним визначено критерії класифікації та здійснено класифікацію принципів громадянства; історико-правовий метод дав можливість дослідити становлення й розвиток інституту громадянства в Україні. Використання методів аналізу та синтезу уможливило аналіз ознак громадянства, дослідження його місця у відносинах держави й особи. Соціологічний метод знайшов своє застосування під час аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників суспільних процесів, що зумовили еволюцію інституту громадянства України. Також М. Суржинським використані формально-логічний метод, науково-догматичний метод, структурно-функціональний метод, порівняльно-правовий, прогностичний і статистичний [8].

Підводячи підсумок, зазначимо, що ефективність дослідження інституту громадянства в період Української революції 1917–1921 рр. забезпечується застосуванням таких методів наукового пізнання:

– діалектичного методу, який дав змогу розглянути питання виникнення, формування, оформлення, функціонування інституту громадянства на українських землях;

– системного методу, який сприяв розгляду всіх підстав і способів набуття громадянства та його втрати, позбавлення, відмови як взаємопов'язаної сукупності структурних складників інституту громадянства;

– структурно-функціонального методу, який виявився найбільш ефективним для визначення функцій різних юридичних фактів інституту громадянства: його набуття, прийняття, зміни, скасування, втрати, відмови тощо;

– порівняльно-правового аналізу, за допомогою якого проведено зіставлення понять громадянства за різних політичних режимів в Україні періоду національно-визвольних змагань;

– термінологічного та логіко-семантичного методу, за допомогою якого поглиблено понятійний апарат інституту громадянства;

– методу герменевтики, що допоміг з'ясувати зміст і сутність правових текстів і нормативно-правових актів, у яких визначені підстави прийняття громадянства та його функціонування;

– конкретно-соціологічний метод, який дав змогу дослідити правові явища на підставі конкретних соціальних фактів суспільного життя.

Виходячи з наукових позицій, визначимо дефініцію *методу наукового пізнання інституту громадянства*. Під ним розуміємо способи, прийоми, засоби, правила, за допомогою яких здійснюється наукове пізнання та формується наукова теорія щодо загальних явищ і процесів суспільного життя, у тому числі інституту громадянства як системи фактів його надання, прийняття, зміни, скасування, відмови тощо.

За аналогією висловлених понять щодо *методології* наведемо авторське визначення: *методологія дослідження інституту громадянства – це певна система прийомів (методів) наукового пізнання, спрямована на з'ясування сутності і змісту інституту громадянства в країнах світу з урахуванням його становлення, розвитку, функціонування та впливу на його формування різноманітних політичних, соціально-економічних і міжнародних чинників.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
2. Філософський словник / за ред. члена-кор. АН УРСР В.І. Шинкарука. – К., 1973. – 600 с.
3. Рассоха І.М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» «Менеджмент організації і адміністрування (за видами економічної діяльності)» / І.М. Рассоха. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 76 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 374 с.
5. Колесников О.В. Основи наукових досліджень : [навчальний посібник] / О.В. Колесников. – 2-ге вид., випр. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 144 с.
6. Данильян О.Г. Основи філософії / О.Г. Данильян, В.М. Тараненко. – Х. : Право, 2003. – 352 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/1/001start.htm.
7. Чирик О.Ю. Адміністративно-правові засади набуття громадянства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.Ю. Чирик. – Х., 2015. – 20 с.
8. Суржинський М.І. Громадянство України як конституційно-правовий інститут : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / М.І. Суржинський. – К., 2009. – 215 с.